

Рецензент: С. В. Литовченко,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ З РОЗВИТКУ СЛУХОВОГО СПРИЙМАННЯ ТА ФОРМУВАННЯ ВИМОВИ ДІТЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ

О. Ф. Федоренко

У статті представлено науково-методичні положення, які визначають основні підходи до організації занять розвитку слухового сприймання з глухими та слабочуючими дітьми.

Ключові слова: діти з порушеннями слуху, розвиток слухового сприймання, формування вимови, організація занять.

Научно-методические основы организации работы развития слухового восприятия детей с нарушениями слуха

В статье представлены научно-методические положения, определяющие основные подходы к организации занятий по развитию слухового восприятия с глухими и слабослышащими детьми.

Ключевые слова: дети с нарушениями слуха, развитие слухового восприятия, формирование произношения, организация занятий.

Research methodological foundations of organization development hearing children with hearing impairment

The article presents the scientific and methodological provisions defining the basic approaches to the development of auditory perception training with deaf and hard of hearing children.

Keywords: children with hearing impairment, development of auditory perception, formation of pronunciation, the organization of training.

На часі нові соціально-економічні умови, які вимагають від соціуму інших відносин, зокрема, гуманізації та демократизації спілкування, співробітництва між людьми, різними за статусом, моральними вподобаннями, психофізичними можливостями. Відтак, випускник спеціальної школи з порушеннями слуху має оволодіти новітніми технологіями, вміло використовувати доступні засоби спілкування, самостійно розвиватися та самореалізуватися у сучасному суспільстві. На життєві успіхи в умовах конкуренції та безробіття безпосередньо впливатиме якість освіти та вміння встановлювати контакти.

Сучасна освіта має поліфункціональний характер – здатна забезпечити розвиток пізнавальної діяльності, сприяти розвитковій мовленнєвої діяльності та удосконалювати процеси спілкування. У цьому контексті особливого значення набуває цілеспрямована робота з розвитку та використання збереженого слуху.

У теорії і практиці сурдопедагогіки історично сформувалися дві протилежні точки зору щодо розвитку слухового сприймання та його ролі в навчанні і вихованні глухих та слабочуючих дітей. З одного боку, висловлювались припущення про недоцільність використання слухових вправ. Вважалося, що такі вправи можуть негативно впливати на формування навичок зчитування з губ, і тому слухову роботу всіляко ігнорували чи просто забороняли у закладах для дітей з порушеннями слуху. Це призвело до зниження якості навчання, зокрема, до погіршення, а часом і деградації, вимовних навичок як глухих так і слабочуючих учнів. Якщо у цьому випадку ми можемо констатувати недооцінювання слухових навичок.

то в іншому – можливості слухового сприймання дещо перебільшувалися. Відтак, слухова робота ставала самоціллю, головне завдання якої полягало у виведенні зі стану глухонімоти – перетворенні глухих у чуючих. Безумовно, не підйомне завдання залишалося невиконаним. Саме тому історично спостерігаємо розчарування практиків та зниження зацікавленості до слухової роботи.

На часі робота з розвитку слухового сприймання, як і вся корекційно-розвивальна діяльність в цілому, має спрямовуватися на забезпечення різностороннього розвитку дітей з порушеннями слуху, а саме: розвиток досвіду, який допомагатиме дитині зі зниженим слухом здобувати нову інформацію та набувати мобільності, формуватиме здатність діяти адекватно в різних життєвих ситуаціях, виховуватиме вміння приймати свідомі рішення та розв'язувати певні проблеми у незвичних умовах, задовольнить соціальні та індивідуальні потреби.

Відтак, маємо враховувати рівень розвитку та здібності, наміри, бажання, індивідуальні особливості кожної дитини і стимулювати творчі прояви особистості, з орієнтацією на її індивідуальність. За таких умов зникає традиційна «запрограмованість» вихователів та вчителів. Сьогодні маємо «відштовхуватися» не від програми у плануванні роботи, добірї методики навчання та виховання, а від індивідуальних можливостей кожної дитини.

У центрі освітньої системи – особистість дитини, забезпечення комфортних, безконфліктних та безпечних умов її розвитку, реалізації її природного потенціалу. Саме особистість дитини є метою освітньої системи, а не засобом досягнення будь-якої абстрактної цілі.

Позаяк, розвиток слухового сприймання є важливою умовою формування правильної, чіткої, інтонаційно оформленої вимови, розвитку мовлення, мислення; це джерело знань, спосіб спілкування та долучення до національних і світових культурних надбань. Саме тому розвиток слухового сприймання є суттєвою характеристикою розвитку особистості з порушеннями слуху в цілому, що, як зазначає Л. Назарова, сприяє взаєморозумінню і взаємозбагаченню особистості, соціалізації в суспільстві, професійній підготовці [3]. Це підкреслює значимість та важливість розвитку слухового сприймання у глухих та слабочуючих дітей, та, зокрема, розроблення сучасної дидактичної системи розвитку слухового сприймання в цілому.

Практичний досвід показує, що слухове сприймання має особливість розвиватися у дітей з порушеннями слуху, як у глухих так і слабочуючих, у процесі мовленнєвого розвитку та під впливом набуття життєвого досвіду. Діагностуючи глухих дошкільників молодшого віку, ми спостерігали реакцію на гучний голос біля вушної раковини. Повторне діагностування через рік виявило, що діти розрізняють не мовленнєві звуки (дзвінок, барабан, дудка тощо) та елементи вивченого мовленнєвого матеріалу (слова, фрази). Як бачимо, формування словесного мовлення є важливою передумовою розвитку слухового сприймання. Механізм розвитку слухового сприймання ми розуміємо, як встановлення умовних зв'язків між слуховими та кінестетичними подразниками, які відповідають певним елементам мовлення, доступним слухові глухого чи слабчочуючого [1]. Одночасно, в процесі формування мовлення уточнюються слухові диференціації. Важлива роль у виробленні слухових диференціацій, у встановленні зв'язків між слуховими і мовленнєвими кінестетичними подразниками, інакше кажучи, в розвитку слухового сприймання у дітей з порушеннями слуху, належить саме слуховим вправам.

У працях вчених (С. Кравков, Б. Теплов, А. Леонтьев) зазначено важливість спеціальних вправ для розвитку і удосконалення функцій провідних аналізаторів, зокрема, слухового. Як показує практичний досвід навчання глухих та слабчочуючих, слухове сприймання не мовленнєвих звуків та елементів мовлення значно диференціюється у ході спеціальної роботи з розвитку слухового сприймання, із застосуванням слухових вправ, спрямованих на співставлення та розрізнення.

На нашу думку, основними завданнями розвитку слухового сприймання та формування вимови у дітей зі зниженим слухом є :

- максимальний розвиток залишкового слуху
- підсилення слухового компоненту в умовах слухо-зорового сприймання мовлення
- розширення поняття про звуки оточуючого середовища
- використання полісенсорної основи сприймання навколишнього середовища задля орієнтування
- максимальне використання залишкового слуху для формування вимови та подальшого розвитку мовлення
- удосконалення навичок спілкування на слухо-зоровій основі, сприймання та продукування мовлення
- естетичне виховання на музичному та ритмічному матеріалі
- використання звукопідсилювальної апаратури в різних акустичних умовах.

У ході роботи з розвитку слухового сприймання та формування вимови збагачується уявлення дітей зі зниженим слухом про звуки оточуючого середовища, покращується орієнтування у світі звуків та розширюються можливості естетичного виховання музичними засобами.

Розвиток слухового сприймання та формування вимови має відбуватися за умови постійного використання звукопідсилювальної апаратури колективного використання та індивідуально підібраних слухових апаратів (якщо до цього не має медичних протипоказань). Паралельно рекомендовано розвивати вміння сприймати на слуховій основі, без використання звукопідсилювальної апаратури колективного використання та індивідуальних слухових апаратів.

У ході роботи рекомендується контролювати та змінювати відстань, доступну для сприймання на слух, враховуючи індивідуальні можливості кожної дитини.

Відтак, індивідуальні заняття з розвитку слухового сприймання і формування вимови, як компенсаторно-адаптаційний компонент, мають посідати належне місце у змісті корекційно-розвивальної роботи з учнями з порушеннями слуху, як в умовах спеціально-організовано навчання, так і включеного.

Серед основних методичних положень організації слухо-вимовної роботи є відповідність звукового матеріалу слуховим можливостям дитини. Розвиток слухо-вимовних можливостей, як слабчучих так і глухих учнів, безпосередньо залежить від стану їх слухової функції. Зважаючи на це, у ході роботи з розвитку слухового сприймання маємо враховувати стан слуху кожного учня.

Наступним методичним положенням організації слухо-вимовної роботи є значимість звукового матеріалу, як мовленнєвого так і не мовленнєвого. На початкових етапах роботи, для вироблення слухових диференціацій бажано відбирати звуки, які мають конкретне значення, співвідносяться з певними предметами чи діями. Так, якщо робота спрямована на розрізнення чи упізнавання не мовленнєвих звуків –музичних/звукових іграшок чи предметів, то дитина має обов'язково ознайомитися з ними візуально, потримати в руках, спробувати самостійно відтворити звучання. Працюючи над диференціацією мовленнєвих звуків, педагог має включати їх у слова та фрази та забезпечити їх як слухове, так і зорове відтворення, у вигляді письмових таблиць та наочного показу предметів чи дій на позначення даних слів.

Звуковий матеріал має бути послідовним та відпрацьовуватися в умовах поступового нарощування труднощів.

Критерієм для визначення рівня складності звуків виступає акустична близькість звуків, які порівнюються. Відтак, чим ближче один до одного звуку, тим вони тонше

й складнішим є їх диференціювання, чим далі – тим вони грубіші, і відповідно, легше диференціюються [2].

На сьогодні загальновідомим є факт, що заперечує тотальну глухоту – залишки слуху у тій чи іншій мірі є у всіх дітей з порушеннями слуху. Тому роботу з розвитку слухового сприймання маємо проводити з усіма категоріями дітей з порушеннями слуху – як з глухими так і зі слабчочуючими, як зі слухопротезованими, так і з дітьми, які мають медичні протипоказання щодо слухопротезування.

Сучасне звукопідсилення як індивідуального, так і колективного призначення, відкриває перед дитиною з порушеннями слуху всі чи майже всі доступні слухові чуючого мовленнєві і не мовленнєві звуки. Оскільки, беззаперечним є факт позитивного впливу залишкового слуху на формування вимовних можливостей та мовлення глухих і слабчочуючих. Відтак, як показує досвід, у глухих дітей, які мають значні залишки слуху (II, III, IV), розвиток слухового сприймання допомагає успішно подолати чи попередити (за умови ранньої корекційно-розвивальної роботи) дефекти голосу та вимови голосних та більшої частини приголосних, а також цілих слів і фраз. Труднощі виникають лише з відтворенням висоти голосу, оскільки діапазон слуху більшості глухих, зокрема II-III групи, є не достатнім для цього.

У глухих I групи, які мають порівняно малі залишки слуху, маємо розвивати слухове сприймання для розрізнення акустичних протизіставлених не мовленнєвих звуків, в першу чергу, для розширення поняття про звуки оточуючого середовища та використання полісенсорної основи сприймання навколишнього середовища задля орієнтування.

На сьогодні, спостерігається підвищення зацікавленості батьків щодо кохлеарного імплантування (КІ) глухих дітей. Кількість щорічних імплантацій стрімко збільшується. Деякі з так званих жорстких критеріїв щодо доцільності КІ, зокрема тотальна глухота та безуспішна апробація індивідуальних слухових апаратів, на сьогодні вже не є актуальними. Знижується і вік претендентів. Відтак, збільшується кількість дітей, які були імплантовані у ранньому віці – на першому році життя. На часі інтенсивно накопичується науково-дослідний матеріал, який висвітлює медичні аспекти КІ. У спеціальній літературі розкриваються питання організації психолого-педагогічного супроводу, навчання та виховання дітей з кохлеарними імплантами, вибору оптимальних шляхів і варіативних форм (ре) абілітації; представлені результати та педагогічна оцінка ефективності проведеної корекційної роботи (Зонтова, І. В. Корольова, Е. В. Миронова, Т. В. Пелимское, Л. І. Руленкова, Н. Д. Шматкота ін.) Але разом з тим, недостатньо розкрито проблеми визначення рівня загального і мовного розвитку дитини після КІ, змісту корекційної роботи, з урахуванням специфіки слухового сприймання і формування вимови, у контексті надання систематичної допомоги в існуючих освітніх установах (спеціальних і загального типу), професійної підготовки фахівців та просвіти в області кохлеарної імплантації.

З урахуванням прямого впливу рівня розвитку слухового сприймання дітей з вадами слуху на стан засвоєння навчального матеріалу, формування комунікативних можливостей, розроблено інструктивно-методичний лист Міністерства від 03.07.2010 №1/9-491 «Про організацію роботи з розвитку слухового сприймання та формування вимови у школах (школах-інтернатах) для дітей глухих та зі зниженим слухом». У листі зазначено, що робота з розвитку слухового сприймання та формування вимови є невід'ємною складовою навчально-реабілітаційного процесу у першу та другу половину дня. Відтак, особливе значення мають спеціальні корекційно-розвиткові заняття, передбачені інваріантною складовою навчальних планів шкіл (шкіл-інтернатів) для дітей глухих та зі зниженим слухом.

Система роботи з розвитку слухового сприймання має передбачати диференційований підхід до навчання учнів (вихованців), враховувати рівень їх загального і мовленнєвого розвитку, характер і ступінь порушення слухової функції та можливості її розвитку.

На часі розвиток слухового сприймання та формування вимови є одним з основних завдань навчально-реабілітаційного процесу, як у спеціальних загальноосвітніх школах (школах-інтернатах) для дітей глухих та зі зниженим слухом, так і в загальноосвітніх закладах, де поряд з чуючими навчаються діти з порушеннями слуху.

Підсумовуючи вищесказане, зазначимо, що робота у зазначеному напрямі має бути побудована з урахуванням загального розвитку слухово-вимовних закономірностей і спрямована на забезпечення різностороннього розвитку дітей зі зниженим слухом, на основі вивчення їх можливостей та залучення до всього, що є доступним їх чуучим одноліткам.

Література:

1. Нейман Л.В., Богомольський М.Р. Анатомия, физиология и патология органов слуха и речи: Учеб. для студ. Высш. пед. Учеб. заведений /Под ред. В.И. Селивестрова. – М.: ВЛАДОС, 2001.–224 с.
2. Рау Ф. Ф. Психологические вопросы использования слуха для формирования произношения у глухих детей //Дефектология. –1976.–№ 1. – С. 3
3. Назарова Л. П. Развитие слухового восприятия у детей с нарушениями: Уч. пособие. –М.,2001.

УДК: 376.- 056.36.016:62/64

КОМПЛЕКСНЕ ПРОГРАМНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗМІСТУ НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

О.В. Чеботарьова

У статті розглянуто проблему удосконалення програмно-методичного забезпечення змісту спеціальної дошкільної освіти дітей із розумовою відсталістю. Охарактеризовано структуру комплексів програмно-методичного забезпечення змісту навчання та виховання у спеціальних дошкільних закладах.

Ключові слова: дошкільне виховання, розумово відсталі діти, комплекс програмно-методичного забезпечення.

Комплексное программно-методическое обеспечение содержания обучения и воспитания умственно отсталых детей дошкольного возраста

В статье рассматривается проблема усовершенствования программно-методического обеспечения содержания специального дошкольного образования детей с умственной отсталостью. Охарактеризована структура комплексов программно-методического обеспечения содержания обучения и воспитания в специальных дошкольных учреждениях.

Ключевые слова: дошкольное воспитание, умственно отсталые дети, комплекс программно-методического обеспечения.

Complex program and methodical providing content of training and education of mentally retarded children of preschool age

In the article the problem of improving program and methodology of the special education preschool children with mental retardation are exposed. The structure of the complexes of methodical program training are exposed.

Keywords: preschool upbringing, mentally retarded preschool children, complex of methodical program training.

Демократичні перетворення, що відбуваються в нашій країні, в тому числі й у корекційній освіті, прискорили реформування та модернізацію змісту навчання та виховання